

Memoires

1988-B

**Willem
Oltmans**

PAPIEREN TIJGER

INHOUD

Inleiding	7
Johannesburg	9
Amsterdam	43
New York	173
Amsterdam	192
Bijlagen	205
Register	299

INLEIDING

Eind juni 1988 verscheen Vitaly Korotich op tv in honderd miljoen Russische huishoudens. Willem Oltmans schrijft er met verbazing over in dit deel. Vitaly was hoofdredacteur van *Ogonyok*, en Michail Gorbatsjov stond toe dat hij op een partijcongres vier partijgenoten ontmaskerde als fraudeurs. Heel de Sovjet Unie keek mee. Zoiets hadden ze nog nooit gezien.

Wat ik zelf nog verbazender vond was dat Vitaly een jaar later in *mijn* kamer opdook. In Hilversum. Daar zat ie, ik trakteerde op wodka met zoute haring. Op de een of andere manier trok die kleine krant waar ik werkte, *De Gooi- en Eemlander*, namen aan die in het nieuws opdoken lang voordat ze in mijn kolommen belandden, laat staan in mijn kamer. Zoals Willem Oltmans zelf.

Ik had met hem afgesproken in Hotel Gooiland, ergens in '73. Dat had Carel Enkelaar geregeld, destijds NOS-baas. Carel en Willem deden in hun vrije tijd onderzoek naar de moord op president Kennedy, de krant had net iets geschreven over een connectie tussen Dallas en Watergate, en ik was daarover ondervraagd door Lettie Kosterman op een VARA-zaterdagmorgen. Carel riep me bij zich, deed geheimzinnig en arrangeerde de ontmoeting met Willem.

Die stelde voor om de lobby van Gooiland te verruilen voor mijn redactieruimte op de krant. Ik reed in een opzichtige Citroen DS, Willem volgde in een lage sportauto met het stuur rechts. Hij had de hele rit door Hilversum zicht op de sticker op mijn achterruit: *Impeach Nixon!* We stapten uit, Willem maakte een gebaar alsof ie m'n ruit ging inslaan, grijnsde en zei op die Baarnsch Lyceumtoon: „Nou ja zeg, als er iemand hier het recht heeft op die sticker, dan ben ik het wel.”

De kamer van de buitenlandredactie was verlaten, op Frits na. Die had de oorlog nog meegemaakt en stemde op de KVP. Hij herkende meneer Oltmans op slag en werd een beetje zenuwachtig, vooral toen Willem op de stoel naast hem ging zitten en zijn benen op het bureau legde. Jeans, grote bruine cowboylaarzen. Willem Oltmans vulde de kamer, dat was aan geen twijfel onderhevig.

Wat volgde was de Oltmans *treatment*. Grote grijsblauwe ogen, de glimlach waarachter ik een mes vermoedde. Ik ging een boek

1988 ■ schrijven over Dallas 1963. Willem relativeerde het meteen: „Boekje.” Ja, hij zou me wel helpen, hij kende een paar mensen. Wijdde uit over z’n contacten, de een was dood, de ander wilde niet met mij praten maar wel met hem, een derde kenden hij en Carel alleen, en dan was er ook nog „mijn vriendin Indira.” Hij zou me een exemplaar sturen van zijn interview met haar. Dat deed hij. Met om de andere dag een handgeschreven kaartje in een Amerikaanse envelop, met *Rush* erop. Frits deed de post. „Hier,” zei hij, „van je vriend.” Maar de kaartjes uit Amerbos 205 waren niet zo vriendelijk. Wanneer ik iets over Willem in de krant ging schrijven. *Geef* me iets om over te schrijven, schreef ik terug. Gebeurde niet, ik was tenslotte journalist en al liefst vierentwintig, kon zelf wel bedenken wat er over Willem Oltmans te vertellen viel, antwoordde de man met de vulpen en die prachtig donkerblauwe inkt. In dat boekwerk over Dallas en Watergate schreef ik dat Willem Oltmans in eigen land „te onderschat” was. „Slecht boekje,” luidde zijn vonnis. Einde correspondentie.

In geen jaren meer over de episode nagedacht. Totdat ik voorinzaag kreeg in dit dagboekdeel, en zag dat Willem als een van de eersten nota had genomen van Vitaly Korotich, arts en journalist, hoofdredacteur van een weekblad in Moskou met een oplage van vier miljoen. Die man zat later bij mij aan de wodka, dacht ik. Net als Willem zelf jaren daarvoor, maar die kreeg een plastic bekertje met automaatkoffie. Hoefde hij niet. Hij gooide er een paperclip in.

Willem Meiners

Redactie:

Willem Meiners was adjunct-hoofdredacteur van 1981-1986 en hoofdredacteur van 1986-1991 van *De Gooi- en Eemlander*. Hij is oprichter en eigenaar van het Amerikaanse Paperback Radio en American Star Books.

JOHANNESBURG

■ Johannesburg

1 juli 1988

Hillbrow

Peter liet weer zo'n typisch bemoedigend, psychologisch briefje achter bij de koffie vanmorgen. Hij refereerde aan de problemen met Jans Rautenbach, de filmer, waar ik hem over vertelde.

You are always a master
in transcending problems and
frustrations into something
positive and constructive.
I learned that from you
as a powerful tool.
I am sure you will do
that this time as well.
And things always take a
turn, and I am sure, this
time as well, so on!
Muel Lare

In Moskou zijn 5.000 communisten bijeen om de hervormingsplannen van Michail Gorbatsjov en de zijnen te bespreken. Gorby ratelde drie en een half uur. *The Times* meldde dat

het eerste applaus kwam nadat hij 75 minuten had gesproken. De Gorbatsjovianen willen naar een Amerikaans parlementair systeem toe met volmachten als van een Amerikaanse president, wat me – de situatie in Moskou kennende – een buitengewoon riskante onderneming lijkt.

Gorbatsjov bood de afgevaardigden de meest omvangrijke en diepgaande veranderingen in het Sovjetsysteem aan, sinds Stalin. Niets wees erop dat zijn gehoor de voorstellen waardeerde. De man lijkt alles overhoop te willen halen, wat allemaal veel te snel gaat voor mensen die sedert 1917 aan het huidige systeem zitten vastgeklonken. *The Times* noemde haar redactioneel terecht MIKHAIL'S DREAM.¹ „We are learning democracy and openness,” aldus Gorbatsjov tot de afgevaardigden, „learning to argue and debate and to tell each other the truth.” Dit toonaangevende Britse blad benadrukte dat niemand had verwacht dat Gorbatsjov zo ver zou willen gaan. De Sovjetleider neemt een grote gok, maar wanneer hij het er niet op waagt, dan zal de USSR op den duur afzakken naar het peil van een derde wereld mogendheid. De krant vervolgde dat het er alle schijn van had dat Gorbatsjov zijn partijcongres met een *fait accompli* confronteerde.

Wat het Sovjetpubliek ook tot opperste verbazing bracht, was dat de hele toespraak voor het eerst in de Sovjetgeschiedenis via televisie werd uitgezonden.² Naar schatting honderd miljoen Sovjetgezinnen hebben het thuis kunnen volgen. Ook kon men zien hoe de hoofdredacteur van het blad *Ogonyok* officieel documenten overhandigde met bewijs dat vier deelnemers aan het CPSU-congres steekpenningen hadden aangenomen.

Opmerkelijk is dat Boris Jeltsin, de afgezette partijleider van Moskou, het woord vroeg en met een beschuldiging kwam: „The party exists for the people and the people should know everything it does. Unfortunately this is not the case.

1 *The Times*, 29 juni 1988.

2 *The New York Times*, 30 juni 1988, Felicity Barringer.

There should be detailed reports from the Politburo and the State Secretariat on all matters except state secrets.” Jeltsin vroeg feitelijk met zijn speech om politieke rehabilitatie terwijl hij nog leefde, en niet over vijftig jaar, zoals meestal gebeurde met communisten die in ongenade waren gevallen. Na vijftien minuten ging de bel dat zijn spreektijd voorbij was. Jeltsin keerde zich naar Gorbatsjov met de vraag of hij zijn verhaal mocht afmaken. „With a waving gesture of almost contemptuous magnanimity,” schreef *The New York Times*, „Mr. Gorbachev said he could proceed.” Jeltsin deed de vergadering vervolgens mee zijn politieke rehabilitatie als een principekwestie te beschouwen. De tweede man in het Politbureau, Jevgeni Ligatsjov nam toen het woord en wees erop dat hij Jeltsin had voorgedragen voor het secretariaat van het Centraal Comité en het Politbureau. Ligatsjov zei echter dat nadien bleek dat Jeltsin de verkeerde weg opging en dat hij geen constructieve, maar een destructieve kracht ging vormen in het hervormingsproces. Jeltsin kreeg zijn rehabilitatie dus niet.

2 juli 1988

Het ziet er naar uit dat Gorbatsjov & co. hun zin lijken te krijgen, maar ik ben er allerminst gerust op. Ik kan mij niet voorstellen dat Gorbatsjovs dromen op zo'n korte termijn kunnen worden gerealiseerd. Philip Tetlock van de Berkeley universiteit heeft bestudeerd hoe politieke leiders omgaan met de complexe problemen die op topconferenties worden behandeld. „Since Gorbachev became secretary-general of the USSR,” schreef Tetlock, „political rhetoric has significantly increased in complexity.” Dit zou verband houden bijvoorbeeld met Gorbatsjovs „reasoning style”. Gorbatsjov reageert anders op de tegenstellingen en spanningen om hem heen, terwijl velen hem duidelijk niet kunnen volgen. *New thinking* is dan ook een slagzin uit de toverdoos van Gorbatsjov om Sovjetproblemen mee te lijf te gaan. Om die reden treedt het Gorbatsjov-team zowel binnenlandse problematiek als de buitenwereld (de vs) „in more flexible and self-critical ways” tegemoet, dan de leiders voor hem. „Now, even when they have setbacks, they make concessions in negotiations and in positions of strategy that never would have happened in the past.”³

Iets dergelijks zal in Den Haag met de nieuwe no-nonsense benadering van Ruud Lubbers, versus vorige premiers als Drees, Biesheuvel of De Jong, ook plaats hebben. Je merkt een con-

3 *Psychology Today*, juni 1988.